

ЗА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ИЗРАБОТВАНЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИ СТАНДАРТИ В ОБЛАСТТА НА ВРЪЗКИТЕ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА

доц. д-р Иван Върбанов
Стопанска академия "Д. А. Ценов"

В съвременното "глобално село" информацията и взаимното влияние достигат да най-отдалечените краища на света с невиджани по-рано бързина и технически средства. В тези условия силата на професионалистите не се ограничава до националните и културните граници. Поради това, в наши дни въпросите на професионализма вълнуват цялата световна общественост. Социалната отговорност на професионалиста престава да бъде локален проблем.

В този материал ще бъде поставен въпросът за необходимостта от създаване на професионални основи в областта на връзките с обществеността. Той се базира върху разбирането, че както университетските преподаватели, така и професионалистите трябва да погледнат към и да дефинират стандартите за професионална изява.

Ричард Алън Нелсън, ръководител на департамента по връзки с обществеността към асоциацията за обучение по журналистика и масови комуникации в САЩ през 90-те години на XX век твърди: "Аз намирам продължаващата дискусия и акцент върху професионализма във връзките с обществеността за интересна, но също и за ужасно дразнеща."¹ Това изказване на Нелсън отразява възгледите на мнозина изследователи. То подчертава, че професионализмът е интересен и важен поради нарастващото признаване на връзките с обществеността (ВО или ПР) като съществени за изключително разнообразни организационни цели.

Нелсън определя пет основни характеристики на професионализма, които са всеобщо признати: професионални ценности, членство в професионални организации, интелектуална традиция и развитие на технически умения. Те могат да бъдат декомпозирани на десетки конкретни критерии и показатели за професионализъм.

Но най-общо казано, върху тяхна основа могат да бъдат открити два аспекта на професионалното поведение: етически и практически.

Професионална етика

Професионалната етика е неотменна част от критериите за оценка на професионалното ПР поведение. В най-добрия случай професионалните общности и асоциации сами се стремят да изработят политика, насочена към предотвратяване на недостойно и престъпно поведение, към засилване на професионалния морал и създаване на гаранции, че професионалистите ще преследват достойни цели.

Професионалното поведение предполага, че всички действия и постъпки на ПР специалиста ще съответстват на моралните ценности, приети в професията. Въпреки че ВО е сравнително нова професия, тя (подобно на традиционните професии) трансформира широко споделяните идеи за правилно поведение във формални етични кодекси за професионално поведение. Тези

¹ Nelson, R. A. (1994, November). The professional dilemma. PR Update, 1+.

положения на приложната етика регулират професионалната практика и осигуряват основа за осъществяване на принуда и санкция.

Принципът, който стои в основата на професионалната етика се състои в това, че действията на професионалиста са насочени към създаването на максимално благо както за клиента, така и за обществото като цяло, а не към засилване на позициите и властта на професионалиста.

Причината за сериозната загриженост относно етиката и въвеждането на кодекси на поведението е необходимостта да се защитят тези, които се доверяват и поверяват своята съдба и благополучие в ръцете на професионалиста. На следващо място идва загрижеността за съдбата на самия професионалист - неговите професионални права, привилегии и принадлежност към професионалната гилдия.

Едно от най-важните измерения на професионалното поведение е *обществената отговорност*, т.е. изпълнение на моралните задължения не само на нивото на отделния индивид, но и на нивото на обществото. По този начин професионалните асоциации реализират колективна власт и встъпват в ролята си на "морални агенти", отговарящи за интересите на обществото. Чрез своите професионални организации специалистите по ВО поемат отговорността за изработването на стандарти за компетентност, определяне на стандарти за поведение, установяване на изисквания относно образованието и акредитацията, стимулирането на изследванията, разширяващи базата на знанията, стоящи в основата на практическата дейност и поставянето на акценти върху тези аспекти на професията, които определят нейния характер и обществена мисия.

Други фактори

Други фактори, определящи професионалния статус, са качеството на подготовката на специалиста и провеждането на базови изследвания, които да подпомагат практическата работа. От тази гледна точка като мярка за квалификацията на специалиста могат да служат неговите знания и опит. Освен това, в своята дейност ПР-специалистите и техните организации все по-често се ръководят от определени правила (институционални, процедурни, определящи реда за членство), характерни за другите професии.

Следва да се отбележи обаче, че концепцията за професията ВО не е продукт на логиката, а на практиката и опита². Професионализацията узаконява най-добрите образци от практиката и установява стандарти за качество, които служат на обществените интереси.

За да се оценят достиженията на съвременната практика в областта на ВО при придобиването на статуса на професия, най-често се използват следните критерии:

1. Специализирана образователна подготовка, даваща специфични знания и майсторство, основана на теоретични положения, изработени в хода на научни изследвания.
2. Обществено признание на уникалността и важната роля на даден вид дейност.
3. Автономия в практическата дейност и поемане върху себе си на лична отговорност за професионалната практика.

² Виж написаното от историкът на ВО Уилърд Хърст в Willard Hurst, *The Professions of American Life*, "Public Relations Journal" 13, No. 8 (August 1957)

4. Етични кодекси и стандарти за практическа работа, внедрени от самоуправляващи се асоциации от колеги.

Професионалното образование

Връзките с обществеността получават статус на професия тогава, когато в тази сфера се осигурява достатъчно продължителна и качествена подготовка за овладяване на знанията и уменията, без които е невъзможна практическата дейност. Колкото е по-високо нивото на подготовка и колкото са по-специализирани знанията, които се усвояват, толкова е по-висок професионалният статус.

Образователните програми

Първите университетски програми по ВО се появяват в САЩ през 1920 година.

Съвременните разбирания за обучението по ВО изискват само половината от учебния материал от основния курс да бъде посветен на ВО. Основните области на обучението, които се изискват са:

- Принципи, практика и теория на ВО
- Методи на ВО
- ПР изследвания за планиране и оценка
- Стратегия и реализация на ВО
- Придобиване на практически опит от студентите под контрола на преподавателите.

Като препоръчителни се приемат основни курсове по теория на комуникациите, история и структура на масовите комуникации, производство на комуникационни продукти.

Завършването на специалност ВО се отбелязва или чрез изпълнение на изследователски проект, или чрез изпит, отразяващ целия курс на обучение по следните базови дисциплини: теория на комуникациите, ПР изследвания, комуникациите в обществото, анализ на сложни случаи от практиката и управление на ВО.

Непрекъснато образование

Националните и международните професионални ПР организации поощряват своите членове да защитават т.нар. "балове за непрекъснато образование". Това става чрез участие в семинари и работни групи за професионално усъвършенстване.

Изследвания и базови знания

Концепцията за базови знания и за ценността на базовите изследвания е все още спорна в професионалните ПР среди. Тя е отговор на потребността от изследване и критическо отношение към стереотипите, управляващи практическата дейност.

Тук са важни три неща. Първо, създаване библиографии по ВО, анотации на книги и статии, даващи фундаментални професионални знания. Второ, разпространение на професионалните знания. Трето, създаване на специализирани ПР издания.

Лицензиране и акредитация

Лицензиране

В световен мащаб по този въпрос няма единно становище. Борбата между привържениците и противниците на лицензирането продължава.

Юридически аспекти

Въпросът за получаване на лицензия за право на упражняване на професията ВО е свързан с три проблема: правото на свобода на изразяването, правото на държавата да регулира дейността на гражданите и правото на гражданите да се занимават с избрана от тях дейност без неоправдано вмешателство на държавата.

Лицензирането се оправдава с това, че защитава благосъстоянието и безопасността на обществото от вреди, нанесени от ПР специалистите чрез нарушаване на обществените канали на комуникация. То служи за усъвършенстването на професионалната практика.

Оказва се обаче, че лицензирането няма юридическа основа. Неговото приложение не е юридически обосновано.

Държавите не предприемат лицензиране на професията ВО, защото се смята, че това ще ограничи правото на изразяване на личността на специалиста. Така възниква въпросът за стойността на сертификатите, давани от професионалните организации.

В отговор на това, защитниците на лицензирането подчертават, че то е доброволно и следователно няма юридически проблеми. А клиентите на свой ред не са задължени да ползват услугите само на лицензирани специалисти.

Следователно лицензирането все още не е това средство, което действително осигурява издигането на високо ниво на стандартизацията на образованието, етиката и компетентността на специалистите в областта на ВО.

Акредитация

При липса на държавно лицензиране остава изработването на собствени програми за сертификация на специалистите по ВО от страна на самите професионални асоциации. Подобни акредитационни програми по правило включват писмен изпит и устна защита пред комисия, съставена от всеобщо признати авторитети. В списъка от изисквания на тези програми най-често се включват непрекъснатото образование, професионалното усъвършенстване, периодичното потвърждаване на квалификацията чрез преакредитации, представянето на професионален "портфейл" и обществената дейност на всеки акредитиран специалист.

Въпреки непрекъснатите опити за създаване на единни акредитационни програми по ВО в различните страни, до такъв резултат не е достигнато дори в САЩ. Основните причини за този неуспех са взаимната подозрителност и отсъствието на реална заинтересованост на различните професионални организации.

Следователно за извеждането на ВО на по-високо ниво е необходима единна, добре рекламирана и настойчиво внедрявана в живота програма по акредитация. Съвременната ПР практика не предвижда държавно лицензиране и се регулира от твърде слаби, отчасти волонтаристки кодекси, от несъгласуваните усилия на множество асоциации и общества. Тази ситуация отслабва изискванията за професионализъм и спазването на високи етически стандарти на професията.

Перспективи

Значителният прогрес в развитието на ВО в световен и национален мащаб, все още не може да накара обществеността да признае правото на ВО да се нарече истинска професия. В тази област продължават да отсъстват стандартизирани изисквания към образованието, задължителна сертификация или лицензиране, истинска привързаност към служене на интересите на обществото, обществено признание на нейната социална полезност и ефективно саморегулиране. Независимо от достигнатото относително съгласие по повод учебните програми в университетите, все още липсват достатъчно ясни изисквания към нивото на образование на тези, които желаят да се занимават с практиката в сферата на ВО.

Въпреки че акредитацията се поощрява от много професионални организации, предложенията за сертификация и лицензиране на специалистите или се отхвърлят без сериозно разглеждане, или се възприемат като символични жестове. Макар че етичните кодекси и практическите стандарти се приемат като свидетелство за професионализъм, мерките за принуда се разглеждат от нарушителите като несъществуваща заплаха, която лесно може да бъде "заобиколена" чрез прекратяването на членството в професионалната организация.

Бъдещето на ВО е в превръщането им от изкуство в професия, т.е. в утвърждаването на отношенията на доверие, които са вкоренени в професионалната практика, а не в изкуството. Професионализмът е невъзможен без предоставянето както на компетентни, така и на етични услуги на тези, които се нуждаят от тях. Етиката без компетентност е излишна. Компетентността без етика е цинична.

Опитите за професионализирането на вече столетната ПР практика и поемането на задължението да се служи на интересите на клиентите и обществото съдействат за по-нататъшното усъвършенстване на образователните програми, за формирането на солидна база от знания, засилват изискванията към тези, които са се посветили на тази дейност, повишават етичните стандарти. Тези опити са свидетелство, че ВО продължават да се развиват в посока на по-пълна професионализация и ще предоставят още по-големи възможности за придобиване на професионален статус от тези, които притежават необходимите морални качества, знания и квалификация. Специалистите, привързани към високите етични и професионални стандарти ще бъдат този еталон, който ще ни помогне да отличим практиката на ВО от другите видове дейност и ще я направят професия, отстояваща интересите на обществото.